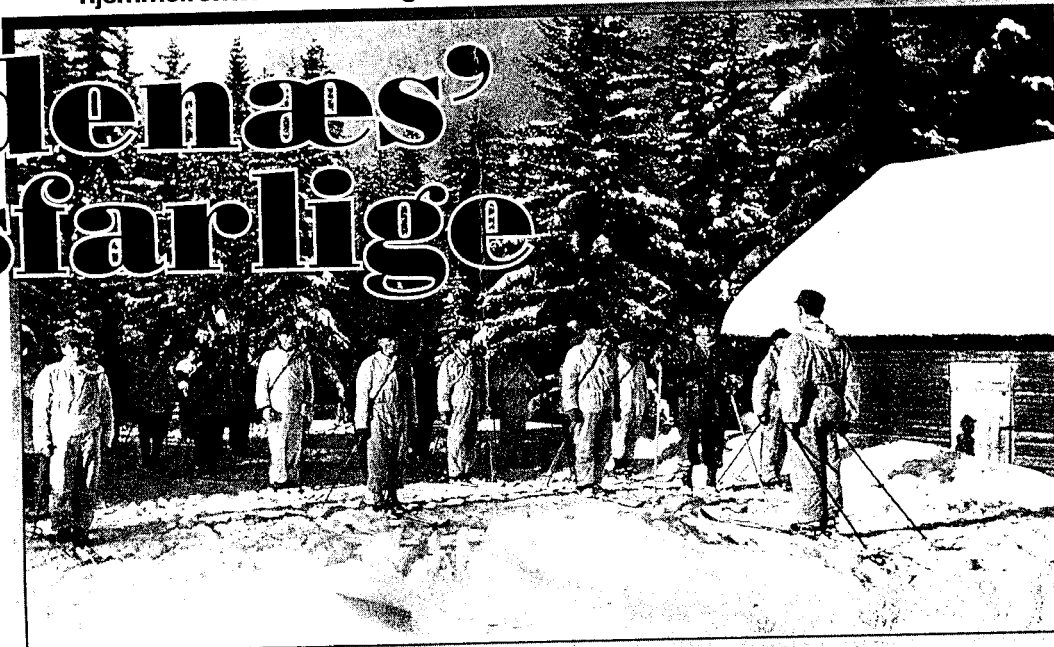

Debatt

■ ■ Det kan sannelig være grunn til å se kritisk på den rettspraksis som ble fulgt etter krigen, skriver Nils Rømming, i kjølvannet av Arnfinn Molands bok om hjemmefrontens likvideringer.

Andenæs' livsfarlige jus

VEI innlegg
Nils Rømming
Det er en dag i midten av januar 1945. Det har falt snø, det er fem kuldegrader, perfekt til å føre. Cand. jur. Johs. Andenæs spanner på seg skiene. Han er engasjert i illegal virksomhet.

KRIGEN PÅ SKAUNEN: Rettsikkerheten kom an på om du tilhørte den siden som vant eller den som tapte – skriver Nils Rømming. Foto: OSCAR HASSELKNIPPEN

NA vil han slippe av med en vinløst dag på Krogsbogen. Løst er lagt fra Sollihøgda, Stormyr tjern til Mattis plass, derfra tilbake til Guribø i Lommedalen. Hva Andenæs ikke vet, er at Stormyr tjern med kodenavnet «Knut» er en slipp-plass for våpen til hjemmestyrkene.
Det er en vanlig hverdag, og Andenæs tror seg alene på skaunen. Men ved Stormyr tjern støter han på noen karer. De er bevæpnet. De vil vite hvem han er, og hva han har fore på Krogsbogen en dag andre jobber.
Karene snakker norsk. De kan tilhøre

FORFATTEREN Nils Rømming er skribent og mangeårig kroniker i hovedstadsavisene.

Andenæs.
Betenkningen ble offentliggjort på fremtredende plass og opptok hele 31 sider i nummer 1 av Tidsskrift for Rettsvitenskap i 1948. Ingen jurister har stilt spørsmål ved Andenæs' synspunkter og vurderinger. Med ett unntak. Stud. jur. brakte i nummer 1 i 1948 en kritisk kommentar, som påpekte at Andenæs hadde unnlat å komme inn på spørsmålet om det under krigen ble foretatt drap som ikke var godkjent eller beordret av Milorgs ledelse, åpenbart fordi Andenæs mente at heller ikke slike drap skulle rettsforfølges.
Kommentaren konkluderte med: «Om en imidlertid i dag unnlater å innlede straffefølgning mot dem som i krigens tid satte sitt eget skjønn over den lovlige kampledelsens, er det derfor ingen grunn til å unnlate å påpeke

det klanderverdige i forholdet og presisere at lignende tilfeller av ulydighet bør bli straffet strengt i framtiden. Deresom vår straffelovgivning i sin nåværende form er utilstrekkelig til å ramme slike overtredelser, kan det være grunn til å supplere loven på dette punkt med henblikk på forekommende tilfelle av innsubordinasjon i en fremtidig illegal kamp». Forfatteren var stud. jur. Anders Bratholm, senere professor Anders Bratholm.

Fiender kan drepes

Andenæs syn på rettmessigheten av likvideringer kan oppsummeres slik: Norge var i krig med Tyskland, Milorg var en del av den norske hær, menneskene var soldater og hadde rett til å drepe fiender: Tyskere og nordmenn på tysk side. Denne vurdering er lagt til grunn i Arnfinn Molands bok om likvideringene, «Over grensen?», antagelig med tilslutning av det store flertall av jurister, nå som i 1947.

Men Andenæs gikk lenger. Betenkningen inneholdt vurderinger som står i grell kontrast til dagens tenkning når det gjelder folkerett og menneskerettigheter. Andenæs

stiller spørsmålet om egne soldaters «plyndringer, voldtekter, hærværk, formålsløse mishandlinger av krigsfanger» også er straffefri.
Det må ifølge Andenæs vurderes ut fra at «enhver stats lovgivning naturligvis i første rekke har det formål å ivareta statens og dens borgers interesse. Det er derfor vel forståelig om den viser en overbærenhet overfor feilgrep begått av sine egne soldater som den ikke vil vise overfor tilsvarende feilgrep begått av fi-

enden». Ordvalget er antagelig en «slip of the pen», for i likhet med de fleste anser Andenæs forhåpentlig mishandling like opprørende enten den skjer med eller uten formål. Men hva med folkerettsstridige krigshandlinger? Andenæs kommer til at de faller inn under de alminnelige bestemmelser om drap, legemsskader osv. Gjerningsmannen er derfor ikke dekket av regelen om soldaters ansvarsfrihet for krigshandlinger.
Dette ble etter krigen lagt til grunn for fiendens overgrep mot norske borgere. Men anlegge samme synspunkt på en folkerettsstridig krigshandling begått av landets egne borgere? Nei, lyder Andenæs svar. «Det er innlysende at en stat ikke har samme interesse av å hindre folkerettsstridig krigføring fra sine egne som fra fienden».

Urealistisk

Til dem som måtte ha vansker med å svelge dette, har Andenæs denne trost: «Det er urealistisk her å henvise til 'prinsippet' om likhet for loven. Å kreve samme strafferettslige behandling av venn og fiende i krig, er å se helt bort fra disse elementære kjensgjerninger».

Andenæs slo med andre ord døren opp på vidt gap for egne soldaters krigsforbrytelser. Var man på den seirende side, hadde man intet å frykte. Hvis USAs militære ledelse hadde holdt seg til disse «elementære kjensgjerninger» da My Lai-massakren i Vietnam kom for dagen, kunne den lat-

være å stille hovedmannen, löytnant Calley, for retten.

Milorgs oppgave var å drive krig i det skjulte. Å sikre seg mot personer som kunne avsløre og hindre virksomheten var en del av kampen, likvidering et av midlene. Kriteriene for hvilke personer som kunne likvideres, var tilsynelatende streng, men i realiteten så vage at det var stort spillerom for feiltagelser og misforståelser. Det ville være underlig om ikke noen ble likvidert på grunn av rykter, løse mistanker eller fordi de befant seg på feil sted til feil tid, som ved Stormyr tjern og på Hardangervidda.

Den brutale virkelighet var at hvem som helst som tok seg en skitur i avsidesliggende områder på Krogsbogen og andre avsides områder vinteren 1944-45, gjorde det med livet i hendene. På denne bakgrunn er det merkelig at det ikke skjedde langt flere likvideringer under krigen enn de 82 som det Moland kommer til. Forklaringen kan bare være at forholdene i Norge tross alt var fredeligere enn i andre land som ble rammet av krig og okkupasjon. Det er et perspektiv som ikke bør bli borte i debatten om likvideringene.

Hadde man lagt Andenæs' vurderinger av det urealistiske i å kreve likhet for loven når det gjelder handlinger i strid med folkeretten til grunn, kunne utviklingen blitt en annen med langt høyere tall. Det er et perspektiv som heller ikke bør bli borte i debatten.

Andenæs slo (...) døren opp på vidt gap for egne soldaters krigsforbrytelser. Var man på den seirende side, hadde man intet å frykte.

erg. Men de kan like godt være nazister på jakt etter sabotører og våpenslipp. Å spørre dem ut er nyttelest. Milorg-karere kan svare at de er nazister, for ikke å bli avslørt, nazister at de tilhører Milorg, for å få Andenæs til å avsløre seg. Karene løser floken for Andenæs. De spør om han er medlem av NS. Han kommer til at det er klokest å satse på at karene er nazister. Ja, lyver han.
Karene snakker seg imellom om de skal likvidere ham. Men lederen nøler. Han spør Andenæs ut, og kommer til at medlemskapet er oppdiktet. Han bestemmer seg for å la Andenæs leve mot løfte om at han holder tett med hva han har sett.
Bortsett fra sted og navn er episoden autentisk. Den inntraff da sabotørgruppen Gunnerside under forberedelsen av tungtvannsakksjonen mot Vemork lå i skjul i en hytte på Hardangervidda.

Jaget reinsdyr, møtte sabotører

En krypskytter som var ute etter reinsdyr, støtte på gruppen. De hadde kattevarer

118567

+ CM

+

+